

Лекції 5-6

Тема «М. Хвильовий – основоположник української прози ХХ ст.»

План

1. Трагічна доля М. Хвильового. Світоглядні позиції.
2. Загальна характеристика творчості. Романтичність світобачення.
3. Нова «Арабески» – «огнецвіт фантазії» М. Хвильового.
4. Особливості індивідуального стилю М. Хвильового.

Опорний конспект лекції

Микола Хвильовий (справжнє прізвище Фітільов Микола Григорович) народився 13 грудня 1893 р. в селищі Тростянець на Харківщині (тепер райцентр Сумської області) у родині вчителів. Від природи допитливий, запальний, непосидючий хлопчик любив полемізувати, вступати в суперечку не тільки з ровесниками, а й зі старшими, з учителями. М. Хвильовий закінчив вищу початкову школу в місті Красний Кут. Згодом продовжив навчання в Богодухівській гімназії. Великого клопоту завдавали матері зв'язки М. Хвильового з нелегальними політичними гуртками. Пізніше склав екстерном екзамен і одержав атестат зрілості.

Працював на різних посадах (у поміщика в економії), мандрував по селах, «шалопайничав» по заводах, цегельнях, деякий час був серед шахтарів Донбасу. Із 1916 р. перебував на фронтах Першої світової війни. На чолі повстанського загону, який він організував із селян в кінці 1918 р., воював проти гетьманців, петлюрівців, дроздовців за створення Української Республіки. Із 1921 р. працював на заводах Харкова, «включився» в активне політичне життя, вів політичну пропаганду, агітацію проти війни, постійно стежив за розвитком нової літератури, багато читав, став членом редколегії журналу «Червоний шлях».

Літературну діяльність, а саме творення нової «ери творчої пролетарської поезії» (разом із В. Сосюрою, М. Йогансенем) М. Хвильовий розпочав із 1917 р. Перший зареєстрований друкований літературно-мистецький твір українською мовою – вірш «Я тепер покохав город», уміщений у журналі «Знання» (1920 р.). 1921 р. окремим виданням вийшла поема «В електричний вік» та збірка віршів «Молодість», а у 1923 р. надруковано збірку «Сині етюди», після виходу якої за М. Хвильовим закріплюється репутація метра школи молодих прозаїків Советської України. Після виходу у світ другої збірки «Осінь» (1923 р.) М. Хвильовий був названий «основоположником української прози ХХ століття», а «Сині етюди» – «першим етапом розвитку сучасної прози» (О. Білецький).

У 1925 р. разом із М. Яловим і О. Досвітнім заклали підвалини нової літературної організації ВАПЛІТЕ (вільний розвиток різноманітних стильових течій, висока професійна майстерність). У 1928 р. організував альманах «Літературний Ярмарок». Згодом утворив нову літературну організацію «Пролітфронт», що являла по-суті останню форму перетворення ВАПЛІТЕ. Опозиційні настрої прозаїка нагромаджувалися і вибухнули у сатирах

(«Колонії вілли», «Синій листопад», «Свиня»). Найбільше талант М. Хвильового-сатирика виявився в повісті «Іван Іванович» – гучному ляпасі сталінській генерації комуністів.

Загрозою справжнього морального зламу стали 1930 рр. Прозаїк почав писати твори з так званою «пролетарською» та «реконструктивною» тематикою. У 1931 р. надрукував новели «Останній день», «Майбутнє шахтаря», «На озера», нариси «Бригадир шостої бригади», «Про любов», які стали безуспішною спробою каяття.

13 травня 1933 р. М. Хвильовий покінчив життя самогубством. Похований у Харкові.

У автобіографічних творах («Вступна новела», «Арабески») викладені думки письменника щодо себе і своїх творів. У «Вступній новелі» прозаїк пише про впливи на його творчість; зміст, форму та мову творів.

Своєрідним ключем до розкриття стильової манери М. Хвильового можна вважати новелу «Арабески» (1927 р.). Основний композиційний принцип «Арабесок» – протиставлення уявних і реальних епізодів. Через авторську свідомість пропускаються картини дійсності, реальні епізоди. Новела звучить як психологічний етюд, як спроба відображення творчого процесу, фіксації потоку свідомості митця, напівусвідомлених ідей і образів. Прекрасним картинам «голубої Савойї», «легко-синьої далі надзвичайного минулого» – усім цим видавам минулого або майбутнього протиставлено в «Арабесках» приземлено-реалістичні епізоди сучасної дійсності («деталь із моєї біографії», «це теж деталь, і «позаяк» вона з життя, я її пишу»).

Одним із найважливіших у проясненні основної колізії новели є сюрреалістичний епізод сну. У новелі «Арабески» яскраво виразився бунт письменника проти форми і проти логіки (що було характерним для імпресіоністів).

Центральним в уяві оповідача є запах слова: «місто дихає бензолом», «романтика пахне духмяно, горизонтом», «радісна Марія пахне юністю», «хустка Марії пахне конвалією». Колористика також має свою чітко окреслену гаму. Найчастіше вживається голубий, синій колір: «синьо блуза ніч», «голубі метелики уяви», «голуба хуртовина», «юнка з голубими прозорими віями», «голуба поема», «легко-синя даль минулого», «синє вечірнє місто», «синій город» тощо. В «Арабесках» окрім прямого значення «забарвлений у синє» – один із центральних холодних кольорів – «голубий» вживається як синонім до слів далекий, високий, недосяжний, ефемерний, вигаданий, вифантазований.

«Арабески» – це багатоголосе імпресіоністичне полотно. Інтенсивне, голосне звучання передають фрази: «гримить повінь», «звучить широка й радісна весна», «гримить молода епоха», «з будинку падає весняна капель», «б'є годинник», «рокотить море», «реве пароплав», «глухо б'ється крига», «шаленіє хуртовина». Яскраві звучання пов'язані із оптимізмом, світлими сподіваннями. Притемнені звукові тони із неспокоєм, тривогою.

Головний герой твору – фантазія, уява письменника, у якій виникають, швидко змінюються, асоціативні образи. «Арабески», незважаючи на безсюжетність та алогічність, відкривають перед читачем загадки

М. Хвильового – його естетичну платформу літератора, романтизований суспільний ідеал, світогляд із елементами містицизму. Це екстаз творчої фантазії, невловимої, як сніжинки уяви. Це «текст про текст» і навіть «гіпертекст», певна «одночасна єдність і множинність поліфонічних текстів» (Ю. Безхутрий).

Збірка «Сині етюди» – новий етап експериментів і пошуків, нових форм вислову. Серед особливостей індивідуального стилю варто виокремити: зорові і слухові образи («стара літературна традиція має запах тобілевичо-старицьких бур'янів», «романтика пахне духмяно», «небо було в яблуневій завірюсі й пахло горизонтом»); чітко окреслену колористичну гаму («легко-синя даль минулого», «синє вечірнє місто», «зелене болотяне світло», «лимонні бризки», «вишневі/мигдалеві очі»); наявність образів-символів (браунінг, степ, ніч, загірна комуна); відсутність жодної нейтральної, емоційно знебарвленої фрази, слова; відсутність повного опису зовнішності, обличчя, лише окремі деталі, фрагменти, репліки; наявність ліричної орнаментовки, вставних новел у живій тканині твору, листів, уривків із щоденників, авторських коментарів, власних вражень тощо.

Питання для самоконтролю

1. Яка роль М. Хвильового в організації ВАПЛІТЕ, «Літературного Ярмарку», Пролітфронту?
2. Чому М. Хвильовий був названий основоположником української прози ХХ ст., а його збірка «Сині етюди» – першим етапом розвитку сучасної прози?
3. Назвіть відомі Вам автобіографічні твори М. Хвильового.
4. Назвіть жанрово-стильові особливості новели М. Хвильового «Арабески».
5. Збірка М. Хвильового «Сині етюди» – новий етап експериментів і пошуків, нових форм вислову. Чому?
6. Які риси індивідуального стилю М. Хвильового Ви можете назвати? Наведіть приклади.

Використана література

1. Агеева В. Автор і герой у структурі новели Миколи Хвильового. *Слово і Час*. 1993. № 12. С. 16–21.
2. Безхутрий Ю. Хвильовий: проблеми інтерпретації: монографія. Харків: Фоліо, 2003. 495 с.
3. Бондаренко Ю. Феноменальна та рутинна історія у прозі Миколи Хвильового: зони конфліктів і небезпек. *Слово і Час*. 2009. № 2. С. 74–81.
4. Грабович Г. Символічна автобіографія у прозі М. Хвильового. *Критика*. 2003. № 6. С. 20–23.
5. Нестелеєв М. Романтична візія суїцидальних мотивів у новелістиці Миколи Хвильового. *Слово і Час*. 2010. № 10. С. 23–33.
6. Руденко М. Екстрадієгетичний дискурс «Вступної новели» М. Хвильового: інтертекстуальна стратегія. *Слово і Час*. 2002. № 5. С. 57–63.

7. Сюдюков І. «Загірня комуна» на крові : ілюзії та прозріння Миколи Хвильового. *День*. 2006. № 101. С. 8.

8. Хвильовий М. Краткая биография. *Хвильовий М. Твори* : у 2-х т. Київ: Дніпро, 1991. Т. 2. С. 830–837.

9. Шевченко В. Розбита шибка: Обставини загибелі Миколи Хвильового. Спроба дослідження. *Літературна Україна*. 2007. 01 листопада. С. 1, 7; 08 листопад. С. 7.